

Cele tymczasowego aresztowania a powszechność jego stosowania w praktyce sądów polskich¹

TOMASZ KALISZ

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

I

Zaliczane do szerszego katalogu tzw. środków zapobiegawczych tymczasowe aresztowanie jest instrumentem stosowanym w toku postępowania karnego, który zdecydowanie najmocniej wkracza w sferę praw i wolności obywatelskich. W polskim porządku prawnym tymczasowe aresztowanie może być stosowane wyłącznie na mocy postanowienia sądu zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i jurysdykcyjnym. Warto w tym miejscu podkreślić, że jest to jedyny izolacyjny środek zapobiegawczy, który w hierarchii tych środków znajduje się na pierwszym miejscu. Tymczasowe aresztowanie polega na rzeczywistym pozbawieniu wolności i przez ten fakt musi być postrzegane jako środek najsurowszy. Analizując tymczasowe aresztowanie, zwłaszcza w przestrzeni jego wykonywania, podkreśla się jego dolegliwość, polegającą na pozbawieniu oskarżonego wolności, odizolowaniu go od społeczeństwa i osa-

¹ Niniejsze opracowanie jest rozwinięciem rozważań, które w podstawowym zakresie zostały przedstawione w monografii: T. Kalisz, *Sędziowski nadzór penitencjarny. Polski model nadzoru i kontroli nad legalnością i prawidłowością wykonywania środków o charakterze izolacyjnym*, Wrocław 2010, s. 262–265.

dzeniu w areszcie śledczym. O szczególnym charakterze tymczasowego aresztowania przesądza także to, że ma ono zupełnie samodzielny byt w toku postępowania karnego — nie może współistnieć z żadnym innym środkiem zapobiegawczym (art. ex art. 257 §1 k.p.k.)².

Na przestrzeni wieków (w tym z nierzadkimi przykładami współczesnymi) przeróżne formy procesowego aresztowania bardzo często były nadużywane. Z tego głównie względu — zwłaszcza w określonych sytuacjach historycznych — starano się wyraźnie ograniczać instytucję tymczasowego aresztowania, wprowadzając gwarancyjne zabezpieczenia dla osób, które mogłyby w tym trybie zostać pozbawione wolności. W perspektywie historycznej należy wspomnieć o: Wielkiej Karcie Swobód (Magna Charta Libertatum) z 1215 r., *Neminem captivabimus nisi iure victum* — czyli polskich szlacheckich przywilejach z lat 1425–1433, Habeas Corpus Act z 1679 r. Warto także wskazać na Deklarację praw człowieka i obywatela z 1789 r.³ Współcześnie znaczącą rolę w zakresie międzynarodowych standardów dotyczących stosowania i wykonywania tymczasowego aresztowania odgrywają europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych⁴.

Rozważania dotyczące tymczasowego aresztowania prowadzone są najczęściej z perspektywy prawa karnego procesowego. Jest to zupełnie naturalny stan rzeczy, który — jak się wydaje — wymaga, w duchu lepszego poznania analizowanej instytucji, uzupełnienia co najmniej o prawo karne wykonawcze oraz uwagi ze sfery polityczno-kryminalnej. W literaturze trafnie podnosi się, że tymczasowe aresztowanie nie jest instytucją prawa karnego wykonawczego, ale instytucją postępowania karnego. Mimo tak jednoznacznego zakwalifikowania systemowego tej instytucji, należy wszakże zwrócić szczególną uwagę na pozycję prawną — sta-

² R.A. Stefański, *Środki zapobiegawcze w nowym kodeksie postępowania karnego*, Warszawa 1998, s. 43, 44.

³ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2009, 7 wyd., s. 532–535.

⁴ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.); Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167) wraz z protokołem fakultatywnym (Dz.U. z 1994 r. Nr 23, poz. 80).

tus osoby tymczasowo aresztowanej. Z tej perspektywy uprawniona jest teza, że sytuacja prawna osoby tymczasowo aresztowanej pod wieloma względami zbliżona jest do sytuacji prawnej i faktycznej osób pozbawionych wolności. To zbliżenie w konsekwencji zadecydowało, iż tymczasowe aresztowanie w toku swojego rozwoju stało się także przedmiotem prawa karnego wykonawczego⁵. Nie bez znaczenia jest także kwestia roli, pozycji i znaczenia tymczasowego aresztowania w przestrzeni całokształtu działań podejmowanych przez sformalizowane agendy państwowe w celu zwalczania (ograniczania) zjawiska przestępczości.

Zasadniczym zadaniem niniejszego opracowania będzie precyzyjne nakreślenie celów stosowania i wykonywania tymczasowego aresztowania, zwłaszcza w kontekście aktualnych rozwiązań normatywnych. Na tle tych rudymenarnych ustaleń zaprezentowane zostaną w dalszej części dane dotyczące stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce w okresie od 1998 r. do chwili obecnej.

II

Stosownie do treści art. 249 § 1 k.p.k. celem tymczasowego aresztowania, podobnie jak i innych środków zapobiegawczych, jest zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania, a wyjątkowo także zapobiegnięcie popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. Przy zastrzeżeniu, że zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo popełnienia przez tę osobę przestępstwa⁶. W zakresie zaś wykonywania analizowanego środka zapobiegawczego podstawowy przepis to art. 207 k.k.w., który stanowi, że wykonywanie tymczasowego aresztowania służy realizacji celów, dla których ten środek zastosowano, a w szczególności zabezpieczeniu prawidłowego toku postępowania karnego. Warto także zwrócić w tym miejscu uwagę na tzw. dyrektywę adaptacji stosowanych środków zabezpieczających do sytuacji procesowej (art. 253 k.p.k.). W kontekście tymczasowego aresztowania oznacza ona, że środek ten należy niezwłocznie uchylić lub zmienić na łagod-

⁵ S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*. 2. wydanie, Wolters Kluwer 2007, s. 253.

⁶ L. Bogunia, *Kluczowe zagadnienia wykonywania tymczasowego aresztowania*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 8, red. *idem*, Wrocław 2001, s. 304.

niejszy, jeżeli ustaną przyczyny, wskutek których został on zastosowany, lub powstaną przyczyny uzasadniające jego uchylenie albo zmianę. W odniesieniu do tej zasady trafnie stwierdza Stanisław Waltoś, że organ stosujący środek zapobiegawczy ma więc obowiązek permanentnego kontrolowania: 1) czy zachodzi potrzeba stosowania środka, 2) czy jest on adekwatny do sytuacji procesowej, 3) czy nie zmieniły się warunki, które uzasadniały jego zastosowanie; a jeżeli tak się stało — czy należy środek zmienić lub uchylić⁷.

W świetle wskazanych wyżej regulacji, procesowych oraz karno-wykonawczych, zasadniczym zadaniem w kontekście nakreślenia ustawowych celów stosowania i wykonywania tymczasowego aresztowania jest odkodowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego. Wracając do przepisu art. 249 § 1 k.p.k., szczególną uwagę zwrócić musimy na art. 258 k.p.k. W świetle wskazanej regulacji możemy dokonać pewnego podziału w zakresie celów stawianych przed tymczasowym aresztowaniem. Podstawowym celem stosowania tego środka zapobiegawczego jest zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania. Oznacza to, że tymczasowe aresztowanie zasadniczo spełnia funkcję zabezpieczającą oraz prewencyjną⁸. Wskazane funkcje wpisać możemy w szerszą kategorię tzw. celów procesowych. Opierając się na art. 258 § 1 i 2 k.p.k., do celów procesowych tymczasowego aresztowania, będących — co wyżej zaznaczono — celami podstawowymi, zaliczamy:

— Zabezpieczenie osoby oskarżonego (podejrzanego) do dyspozycji organów procesowych, gwarantujące jego uczestnictwo w czynnościach, w których jest ono obowiązkowe. Chodzi tu o obawę ucieczki lub ukrywania się oskarżonego (podejrzanego), zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu.

— Uniemożliwienie oskarżonemu (podejrzanemu) matactwa procesowego. Tu motywacją jest chęć uniemożliwienia bezpośrednio zainteresowanemu bezprawnego wpływania na tok procesu poprzez nakłanianie do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień bądź podejmowania innych działań, które mogłyby utrudnić postępowanie karne.

⁷ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 1998, s. 412.

⁸ J. Skorupka, *Stosowanie i przedłużanie tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 12, s. 109.

— Prewencyjne zabezpieczenie osoby oskarżonego uzasadnione grożącą mu surową karą. Dotyczy to sytuacji, w której oskarżonemu zarzuca się popełnienie zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi osiem lat, albo gdy sąd pierwszej instancji skazał go na karę pozbawienia wolności nie niższą niż trzy lata.

Wskazane wyżej cele mają charakter zasadniczy dla analizowanej instytucji. Dwa pierwsze (zabezpieczenie do dyspozycji organów procesowych oraz w celu uniemożliwienia matactwa) muszą mieć charakter sytuacji faktycznych, dostatecznie udowodnionych (ustawa mówi w tych przypadkach o uzasadnionej obawie). Zatem, co wyraźnie należy podkreślić, do ich przyjęcia w konkretnej sprawie niewystarczająca jest jedynie abstrakcyjna obawa ich zaistnienia. Trzeci ze wskazanych celów, tzw. prewencyjne zabezpieczenie w związku z surową karą, ma odmienny charakter. Wiąże się to z przyjętym w tej konstrukcji swoistym ustawowym domniemaniem potrzeby stosowania tego środka w celu zapewnienia prawidłowego toku postępowania karnego, w tym działań zmierzających do prawidłowego wykonania orzeczenia⁹.

W kontekście wyżej wskazanych tzw. procesowych celów tymczasowego aresztowania, mających charakter zasadniczy, warto także podkreślić, że zastosowanie tego środka zapobiegawczego nie obala zasady domniemania niewinności (wyrażonej wprost w art. 5 k.p.k.). Co więcej, domniemanie niewinności jako dyrektywa procesowa wyraźnie kształtuje cele tymczasowego aresztowania. Najpełniej relację tę oddają ustalenia zawarte w Regułach minimalnych dotyczących postępowania z więźniami z 1955 r.¹⁰ Reguła 85 ust. 2 stanowi, że więzień śledczy korzysta z domniemania niewinności i postępowanie z nim powinno być oparte na tej zasadzie.

Wyraźnym odstępstwem od procesowych celów (funkcji) tymczasowego aresztowania jest wskazany w sposób ogólny (dla wszystkich środków zapobiegawczych) w art. 249 § 1 k.p.k. cel w postaci zapobie-

⁹ R. Ponikowski, [w:] *Postępowanie karne. Część ogólna*, red. Z. Świda, Warszawa 2008, s. 411.

¹⁰ Reguły minimalne dotyczące postępowania z więźniami. Rezolucje i zalecenia I Kongresu ONZ w sprawie zapobiegania przestępczości i postępowania z więźniami. Genewa 22 VIII–3 IX 1955 r. Tekst Reguł: L. Bogunia, T. Kalisz, *Prawo karne wykonawcze. Wybór źródeł*, Wrocław 2003, s. 61–80.

gnięcia popełnieniu przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa. W literaturze podkreśla się, że jest to cel pozaprocesowy, o charakterze akcesoryjnym — ochronnym. Cel ten wyraża się w ramach funkcji, w których środki zapobiegawcze (w tym tymczasowe aresztowanie) służą ochronie społeczeństwa przed popełnieniem przez oskarżonego (podejrzanego) nowego, ciężkiego przestępstwa¹¹. To wyjątkowe odstępstwo od procesowej funkcji znajduje uzasadnienie w założeniu, że organy ścigania nie powinny pozostawiać bezczynne lub bezsilne w wypadkach, w których zachodzi poważna obawa, iż oskarżony ponownie dokona ciężkiego przestępstwa, którego skutki mogą być nieodwracalne dla osób nimi dotkniętych¹².

Zdając sobie sprawę z wyjątkowego charakteru tak zakreślonej podstawy stosowania tymczasowego aresztowania, ustawodawca przesądził o jej wyraźnym ograniczeniu w ramach art. 258 § 3 k.p.k. Wskazany przepis stanowi, że tymczasowe aresztowanie, na zasadzie wyjątku, może nastąpić także wtedy, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku, popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, a zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. Konstrukcja ta ma charakter instytucji względnie predeliktywnej, w której realizacja celu ochronnego jest wyraźnie limitowana prawem. Można powiedzieć, że została ona świadomie zredukowana przez ustawodawcę¹³.

Wskazane cele procesowe oraz pozaprocesowy cel ochronny w świetle obowiązujących regulacji prawnych wyczerpują rozważania dogmatyczne nad tym aspektem tymczasowego aresztowania. Pogląd ten jest wyraźnie potwierdzony w literaturze przedmiotu. W tym duchu jednoznacznie stwierdza J. Skorupka, że żadnych innych funkcji tymczasowe aresztowanie nie pełni¹⁴. To kategoryczne sformułowanie powinno być przez nas postrzegane jako nieprzekraczalna granica, która wyznacza współczesne, zgodne z ideą praw człowieka standardy w zakresie celów tymczasowego aresztowania.

¹¹ S. Waltoś, *op. cit.*, s. 409; J. Skorupka, *op. cit.*, s. 109.

¹² L. Bogunia, *op. cit.*, s. 305.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ J. Skorupka, *op. cit.*, s. 109.

W tym miejscu, mając na uwadze powyższe jednoznaczne stwierdzenie dotyczące celów tymczasowego aresztowania, należy odnieść się do poglądów, które w różnym stopniu dopuszczają realizację przez ten środek zapobiegawczy, niekiedy nawet samodzielnie, funkcji pozaprocesowych. Wśród celów pozaprocesowych w literaturze szczególnie kontrowersje mogą budzić te, które odwołują się do argumentów natury społecznej czy kryminalno-politycznej. Do takich celów (funkcji), obok celu w postaci zapobiegania popełnianiu przez oskarżonego (podejrzanego) dalszych przestępstw, zalicza się:

— oddziaływanie ogólnoprewencyjne — w którym tymczasowe aresztowanie zastosowane w konkretnej sprawie ma za zadanie wywoływać u obserwatorów tego faktu (tzw. potencjalnych sprawców przestępstw) lęk, obawę czy też uczucie nieopłacalności podobnych zachowań o charakterze przestępnym, względnie będzie podstawą kształtowania w społeczeństwie postaw respektowania i szacunku dla prawa;

— zaspokojenie oczekiwań społecznych, danie satysfakcji opinii publicznej — w tym kontekście tymczasowe aresztowanie jawi się jako szybka i skuteczna reakcja państwa na czyn przestępny. Jednocześnie tymczasowe aresztowanie stwarza wrażenie oczekiwanej przez społeczeństwo reakcji wobec zagrożenia, zwłaszcza gdy czyn wywołuje szczególnie wzburzenie społeczne;

— oddziaływanie wychowawcze — tymczasowe aresztowanie ma być w tym ujęciu działaniem skierowanym na konkretnego człowieka, u którego zostanie zrealizowany spodziewany skutek w postaci odstraszania lub uniemożliwienia popełnienia kolejnego przestępstwa, względnie osiągnięta zostanie jego poprawa, która także zabezpieczy nas przed recydywą z jego strony. Szczególną rolę w tym znaczeniu przypisać należy postępowaniu wykonawczemu, w którego ramach zakłada się uruchomienie procesu oddziaływania penitencjarnego;

— oddziaływanie represyjne/sprawiedliwościowe — wiązać możemy ze społeczną potrzebą sprawiedliwej odpowiedzi na popełnione przestępstwo. Dziś nie zamyka się ono wyłącznie w przestrzeni odwetu/represji. Zastosowane jako swoista forma odwetu tymczasowe aresztowanie stanowi wyraźną dolegliwość, która realizowana jest w celu zaspokojenia społecznego wyobrażenia sprawiedliwości. Wiążemy ją także z udzieleniem satysfakcji opinii publicznej domagającej się afir-

macji zasady ekwiwalencji, obowiązującej w życiu i regulującej ludzkie zachowania;

— antycypacja kary — jako oczekiwana dolegliwość wyprzedzająca orzeczenie kary, przy założeniu, że okres tymczasowego aresztowania zostanie zaliczony na poczet tej kary;

— ochrona osoby oskarżonego — zastosowany środek ma zabezpieczyć przed samosądem lub zemstą¹⁵.

Zdobyte w ostatnich dziesięcioleciach doświadczenie i niedobre praktyki z przeszłości, w konfrontacji z powszechnie akceptowanymi dzisiaj standardami w zakresie celów stosowania tymczasowego aresztowania, pozwalają na kategoryczne odrzucenie koncepcji samodzielności jakiegokolwiek ze wskazanych wyżej celów pozaprocesowych tej instytucji. Nie oznacza to, że nie mają one żadnego wpływu na stosowanie tego środka zapobiegawczego. Analiza rozwiązań prawnych, a zwłaszcza praktyki, dowodzi, że niemal wszędzie zdarzają się przypadki, w ramach których tymczasowe aresztowanie wykracza poza główny cel, jakim jest zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego. Przyczyny tego zjawiska są bardzo różne. Składają się na nie: charakter prawny tymczasowego aresztowania, podstawy jego zastosowania oraz konstrukcja prawna i faktyczne problemy realizacyjne w zakresie postępowania wykonawczego, które same przez się wywołują wiele konsekwencji o charakterze pozaprocesowym (komplementarnym). Można nawet powiedzieć, że te konsekwencje stosowania i wykonywania tymczasowego aresztowania bardzo często są pochodną prawidłowo realizowanych celów procesowych.

Niezależnie od podniesionych tutaj uwag wyraźnie i konsekwentnie należy podkreślić, że nie może być mowy o równym traktowaniu funkcji procesowych i pozaprocesowych tymczasowego aresztowania. Słusznie stwierdzają Tomasz Grzegorzczak i Janusz Tylman, że ewentualna akceptacja pewnych ustępstw na rzecz samodzielnego występowania funkcji pozaprocesowych musi być wyraźnie ograniczona i reglamentowana prawnie¹⁶.

Wracając do rozważań dotyczących prawa karnego wykonawczego, należy stwierdzić, że postępowanie wykonawcze w przedmiocie tymcza-

¹⁵ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *op. cit.*, s. 532–535; R. Ponikowski, *op. cit.*, s. 411.

¹⁶ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *op. cit.*, s. 534, 535.

sowego aresztowania dotyczyć musi realizacji wszystkich celów, do których realizacji środek ten zastosowano (art. 207 k.k.w. zd. 1). Oznacza to, że wskazane wyżej (zapisane w k.p.k.) cele tymczasowego aresztowania są automatycznie celami jego wykonywania i powinny być konsekwentnie realizowane w ramach postępowania wykonawczego.

Dodatkowym zagadnieniem w zakresie celów wykonywania tymczasowego aresztowania jest brzmienie zdania drugiego art. 207 k.k.w. Przywołana regulacja stanowi, niejako obok ogólnego odesłania, że wykonywanie tymczasowego aresztowania powinno służyć w szczególności zabezpieczeniu prawidłowego toku postępowania karnego. W tym miejscu zasadne wydaje się pytanie o znaczenie tego swoistego dookreślenia ustawowego. Mówiąc inaczej, czy zwrot „w szczególności” należy traktować jedynie jako przykładowe wskazanie¹⁷, czy jako wyraźną wskazówkę, która zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania karnego nakazuje traktować w sposób odmienny. Wydaje się, że zastosowany przez ustawodawcę zabieg redakcyjny należy tłumaczyć w kategorii swoistego wyróżnienia. Kierunek ten przede wszystkim wspiera gramatyczna wykładnia zwrotu „w szczególności”, który w świetle reguł semantycznych oznacza: „w sposób szczególny”, „specjalny”, „zwłaszcza”¹⁸. Zatem można przyjąć, że wykonywanie tymczasowego aresztowania powinno koncentrować się zwłaszcza na celach procesowych. Uwzględniając także płaszczyznę systemową i funkcjonalną, musimy wyraźnie stwierdzić, że tymczasowe aresztowanie jest instytucją *stricte* procesową, co potwierdza wyraźnie wyjątkowe traktowanie w ramach stosowania tej instytucji celu ochronnego. Znamienne w kontekście uprzywilejowanego traktowania celów procesowych jest także brzmienie art. 2 ust. 2 pkt 2 ustawy o Służbie Więziennej z 2010 r.¹⁹, który stanowi, że do podstawowych zadań tej służby należy wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób zabezpieczający prawidłowy tok postępowania karnego o przestępstwo lub przestępstwo skarbowe.

¹⁷ Stanowisko, że jest to wskazanie przykładowe prezentuje K. Postulski w komentarzu do k.k.w., *idem*, [w:] Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 663.

¹⁸ *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Warszawa 2006, s. 1498.

¹⁹ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. Nr 79, poz. 523 z późn. zm.).

Wsparciem tak poprowadzonej interpretacji jest wreszcie przepis art. 207a k.k.w., stanowiący, że sposób wykonywania tymczasowego aresztowania nie może naruszać uprawnień procesowych tymczasowo aresztowanego²⁰.

III

Instytucja, jaką jest tymczasowe aresztowanie, musi być przedmiotem stałego monitorowania, zwłaszcza w kontekście analizowanych w pierwszej części tego opracowania celów jej stosowania i wykonywania²¹. Warto w tym miejscu podkreślić, że w ostatnim okresie mamy w Polsce do czynienia ze znaczącym spadkiem liczby osób tymczasowo aresztowanych. Szczegóły dotyczące tymczasowo aresztowanych oraz udziału tej grupy w całej populacji osadzonych prezentuje tabela 1. Zebrane dane pokazują wyraźny spadek liczby osób tymczasowo aresztowanych zarówno w wartościach bezwzględnych, jak i w relacji do ogółu osadzonych. Sytuacja ta powinna być oceniana bardzo pozytywnie. Najwięcej tymczasowo aresztowanych odnotowano w latach 2000–2003, gdy było to ponad 24 tys. osób, czyli przeszło 30% populacji osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych. Dane z kolejnych lat obrazują wyraźny spadek liczby osób tymczasowo aresztowanych. W 2011 r. w ramach tego środka zapobiegawczego izolowanych było 8540 osób, co stanowiło zaledwie 10,3% populacji osadzonych.

²⁰ Problem celów wykonywania tymczasowego aresztowania trafnie podsumowuje Stanisław Paweła, stwierdzając, że: „Prawidłowe wykonywanie tymczasowego aresztowania musi zatem uwzględniać potrzebę realizowania wspomnianego zadania procesowego i wynikające z niego implikacje dotyczące respektowania określonych przepisami praw procesowych aresztowanego. Musi także mieć na uwadze zakres przyczyn, które uzasadniają uchylenie tego środka. Wynikają bowiem z nich wnioski co do zakresu izolacji osób aresztowanych oraz potrzeb w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa, porządku i dyscypliny w areszcie, a także co do sposobu zabezpieczenia przed wzajemną demoralizacją i co do treści pracy penitencjarnej z tymi osobami”, S. Paweła, *op. cit.*, s. 253.

²¹ Ostatni fragment niniejszego opracowania będzie koncentrować się na analizie danych urzędowych dotyczących stosowania tymczasowego aresztowania, poczynając od 1999 r., czyli licząc od pierwszego pełnego roku kalendarzowego, w którym zaczęły obowiązywać nowe (uchwalone w 1997 r.) ustawy karne: kodeks karny, kodeks postępowania karnego i kodeks karny wykonawczy.

Tabela 1. Liczba osadzonych i tymczasowo aresztowanych w Polsce (1999–2011)

Rok	Liczba osadzonych	Liczba tymczasowo aresztowanych	Udział tymczasowo aresztowanych wśród ogółu populacji osadzonych
1999	56 765	14 565	25,6%
2000	70 544	22 032	31,2%
2001	78 716	24 275	30,8%
2002	81 391	21 850	26,8%
2003	81 321	20 383	25,1%
2004	80 239	16 546	20,6%
2005	82 761	14 405	17,4%
2006	87 370	14 189	16,2%
2007	89 995	13 324	14,8%
2008	85 920	9913	11,5%
2009	85 384	9660	11,3%
2010	82 863	9033	10,9%
2011	82 558	8540	10,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Centralnego Zarządu Służby Więziennej.

W świetle najnowszych danych (tabela 2) Polska należy do krajów o najniższym odsetku tymczasowo aresztowanych w ogólnej liczbie osadzonych — zaledwie 6,1%. Liderami w tej statystyce są Holendrzy — 40,6%, Włosi — 40,1%, oraz Szwajcarzy — 38,9%. W Polsce mamy także jeden z najniższych w Europie wskaźników ukazujących liczbę tymczasowo aresztowanych przypadających na każde 100 tys. mieszkańców. Nasz kraj ze wskaźnikiem 20 zajmuje jedno z ostatnich miejsc, ustępując jedynie Niemcom — 13, Szwecji — 16 oraz Rumuni — 16.

Tabela 2. Liczba osadzonych i tymczasowo aresztowanych w wybranych krajach

Państwo	Osadzeni ogółem		W tym tymczasowo aresztowani		Stan na dzień
	liczba	wskaźnik na 100 tys. mieszkań-ców	odsetek w ogólnej liczbie osa-dzonych	wskaźnik na 100 tys. mieszkań-ców	
Polska	84 799	222	6,1%	20	30.04.2012
Anglia i Walia	86 456	154	13,6%	21	31.03.2012
Belgia	10 968	100	35,0%	35	1.03.2012
Bułgaria	10 961	146	22,0%	32	27.01.2012
Czechy	23 587	223	10,4%	23	18.05.2012
Dania	4091	74	34,0%	25	1.04.2011
Litwa	9920	314	13,6%	43	1.01.2012
Francja	67 073	101	25,0%	25	1.05.2012
Hiszpania	70 840	153	15,8%	24	25.05.2012
Holandia	14 488	87	40,6%	35	30.09.2011
Niemcy	68 099	83	15,8%	13	30.11.2012
Rosja	731 400	511	15,2%	78	1.06.2012
Rumunia	31 960	150	10,8%	16	29.05.2012
Szwajcaria	6065	76	38,9%	30	7.09.2011
Szwecja	6669	70	22,8%	16	1.10.2011
Ukraina	152 399	336	22,0%	74	1.06.2012
Węgry	17 210	173	28,3%	49	31.12.2011
Włochy	66 310	109	40,1%	44	30.04.2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych International Centre for Prison Studies (ICPS).

Spadek w zakresie stosowania tymczasowego aresztowania obserwo-
wać możemy także z perspektywy statystyki prokuratorskiej i sądowej.
W pierwszej kolejności przyjrzymy się postępowaniom przygotowaw-
czym (tabela 3). Na tle wzrastającej liczby osób, wobec których prokura-
torzy sporządzali akty oskarżenia, w analizowanym okresie stale spadała

liczba tymczasowych aresztowań. Aktualnie udział tymczasowo aresztowanych w ogólnej liczbie oskarżonych osiąga wartość zaledwie 2,8%.

Tabela 3. Osoby oskarżone i środki zapobiegawcze zastosowane w zakończonych postępowaniach przygotowawczych co do osób oskarżonych (1999–2010)

Rok	Osoby oskarżone	Tymczasowo aresztowani	Poręczenie majątkowe	Dozór policyjny	Udział tymczasowo aresztowanych w ogólnej liczbie oskarżonych
1999	289 938	16 953	3637	18 723	5,8%
2000	327 420	25 395	4103	21 822	7,7%
2001	469 675	32 585	4563	23 951	6,9%
2002	484 821	25 706	4714	24 803	5,3%
2003	498 226	26 022	5359	25 835	5,2%
2004	514 946	22 772	7074	25 663	4,4%
2005	534 085	20 729	9640	25 392	3,9%
2006	519 041	19 830	12 816	28 170	3,8%
2007	430 383	18 332	12 051	27 005	4,3%
2008	435 415	13 597	13 606	27 365	3,1%
2009	451 421	13 704	13 128	27 894	3,0%
2010	444 872	12 685	12 236	27 226	2,8%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Informacji Statystycznej o działalności jednostek organizacyjnych prokuratury.

Jeszcze bardziej wymownie prezentuje się zestawienie tymczasowo aresztowanych na tle osób dorosłych osądzonych w pierwszej instancji w polskich sądach (tabela 4). Zebrane dane ukazują, że w 2002 r. tymczasowo aresztowani stanowili: 43,1% osądzonych w sądach okręgowych, 4,3% osądzonych w sądach rejonowych, co łącznie stanowiło 5,3% wszystkich osądzonych w pierwszej instancji. W 2011 r. tymczasowo aresztowani w relacji do osądzonych stanowili już odpowiednio: dla sądów okręgowych — 24,2%, dla sądów rejonowych — 1,3%, co łącznie daje 1,7%.

Tabela 4. Osoby dorosłe osądzone w pierwszej instancji w sądach rejonowych i okręgowych z uwzględnieniem osób tymczasowo aresztowanych (2002–2011)

Rok	Sądy	Osądzeni	W tym tymczasowo aresztowani	Odsetek tymczasowo aresztowanych w populacji osądzonych
2002	okręgowe	11 486	4949	43,1%
	rejonowe	415 560	17 860	4,3%
	razem	427 046	22 809	5,3%
2003	okręgowe	11 113	4352	39,2%
	rejonowe	486 418	17 866	3,7%
	razem	497 531	22 218	4,5%
2004	okręgowe	9185	3708	40,4%
	rejonowe	555 011	15 870	2,8%
	razem	564 196	19 578	3,5%
2005	okręgowe	8037	3308	41,1%
	rejonowe	569 761	13 864	2,4%
	razem	577 798	17 172	3,0%
2006	okręgowe	7563	3058	40,4%
	rejonowe	525 653	11 917	2,3%
	razem	533 216	14 975	2,8%
2007	okręgowe	6751	2827	41,9%
	rejonowe	505 828	10 726	2,1%
	razem	512 579	13 553	2,6%
2008	okręgowe	6769	2236	33,0%
	rejonowe	464 046	8129	1,7%
	razem	470 815	10 365	2,2%
2009	okręgowe	8091	2344	29,0%
	rejonowe	460 208	7551	1,6%
	razem	468 299	9895	2,1%
2010	okręgowe	8743	2377	27,2%
	rejonowe	462 815	7314	1,6%
	razem	471 558	9691	2,0%

2011	okręgowe	9396	2279	24,2%
	rejonowe	469 088	6117	1,3%
	razem	478 484	8396	1,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie Analizy Statystycznej Działalności Wymiaru Sprawiedliwości w latach 2002–2011, Wydział Statystyki, Departament Organizacyjny Ministerstwa Sprawiedliwości.

Tabela 5. Tymczasowo aresztowania według okresu, na jaki zastosowano ten środek

Rok	Tymczasowo aresztowani (stan ewidencyjny w ostatnim dniu sprawozdawczym — 31 grudnia)	W tym				
		do 3 miesięcy	powyżej 3 do 6 miesięcy	powyżej 6 do 12 miesięcy	powyżej 12 do 24 miesięcy	ponad 24 miesiące
2001	8114	5409 66,7%	1741 21,4%	848 10,4%	111 1,4%	3 0,04%
2002	7740	5522 71,3%	1430 18,5%	703 9,1%	84 1,1%	1 0,01%
2003	7313	5272 72,1%	1222 16,7%	678 9,3%	140 1,9%	1 0,01%
2004	6870	4928 71,7%	1224 17,8%	619 9,0%	99 1,4%	0 0,0%
2005	6239	4393 70,4%	1087 17,4%	640 10,6%	112 1,8%	7 0,1%
2006	6940	4617 66,5%	1270 18,3%	855 12,3%	186 2,7%	12 0,2%
2007	5414	3374 62,3%	1071 19,8%	756 14,0%	205 3,8%	8 0,1%
2008	4233	2888 68,2%	797 18,8%	457 10,8%	78 1,8%	13 0,3%
2009	4417	3058 69,2%	839 19,0%	457 10,3%	62 1,4%	1 0,02%
2010	3986	2810 70,5%	714 17,9%	396 9,9%	64 1,6%	2 0,05%
Średnio	6127	4227 68,9%	1139 18,6%	641 10,5%	114 1,9%	5 0,08%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wydziału Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Sprawozdania Prokuratora Generalnego z rocznej działalności prokuratury w 2010 r.

Ostatnie z prezentowanych zestawień (tabela 5) ukazuje czas, na jaki stosuje się w naszym kraju tymczasowe aresztowanie. Jeżeli weźmiemy pod uwagę średnią z okresu 2001–2010, to zdecydowanie dominuje trzymiesięczny okres stosowania tego środka — 68,9% ogółu tymczasowo aresztowanych. Powyżej 3 do 6 miesięcy tymczasowe aresztowanie dotyczyło średnio 18,6%, w przedziale od 6 do 12 miesięcy — 10,5%, powyżej 12 do 24 miesięcy — 1,9%. Do zupełnej rzadkości należą tymczasowe aresztowania stosowane na ponad 24 miesiące — 0,08%.

The aims of temporary arrest and its common application in Polish courts practice

Summary

The article analyses the aims of application and implementation of temporary arrest and it focuses mainly on normative issues. The presentation of data concerning the application of temporary arrest in Poland since 1999 until the present time is an important supplementation of the theoretical deliberation. Reflecting upon the data analysis, one may say that Poland is one of the European countries which rarely apply temporary arrest. This thesis contradicts the common opinion that temporary arrest is overused in Poland.

Keywords: prison system, preventive arrest, population of the imprisoned.